

Nr 7

Konstitutionsutskottets utlåtande i anledning av motion om införande i svensk tryckfrihetslagstiftning av den s. k. genmälesrätten.

I den till konstitutionsutskottet hänvisade motionen nr 24 i andra kammaren av herr Börjesson i Falköping hemställes att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte begära en skyndsamt utredning beträffande den s. k. genmälesrättens införande i svensk tryckfrihetslagstiftning.

Beträffande motiveringen får utskottet, i den mån redogörelse därför icke lämnas i det följande, hänvisa till motionen.

Gällande rätt. I tryckfrihetsförordningen stadgas straff för yttranden i tryckt skrift som enligt en i 7 kap. 4 § nämnda förordning intagen brottbeskrivning skall anses otillåtna. I denna upptages under punkt 6 smädelse eller annan missfirmlig gärning mot ämbetsman eller därmed i förevarande hänseende jämställd person samt under punkt 13 ärekränkning mot enskild person. Om den ansvarige — i regel utgivaren — fälles för sådant brott, kan enligt 6 § domstolen, då fråga är om periodisk skrift, på yrkande förordna att domen skall införas i skriften. Bortsett härifrån innehåller vår tryckfrihetsrätt intet stadgande om rätt för den, som finner sig kränkt genom framställning i tryckt skrift, att själv eller genom myndighet få infört i tryckalstret i fråga ett bemötande eller ett beriktigande av den kränkande artikeln. Det enda lagrum som har avseende på denna i åtskilliga utländska rättssystem stadgade s. k. genmälesrätt är bestämmelsen i 1 kap. 4 § andra stycket tryckfrihetsförordningen att vid bestämmande av påföljd för tryckfrihetsbrott skall, då meddelad uppgift påkallat rättelse, särskilt beaktas huruvida sådan på lämpligt sätt bringats till allmänhetens kännedom.

Motionen. Motionären framhåller att tidningspressen ibland utnyttjat sin ställning gentemot enskilda samhällsmedborgare, organisationer och företag på ett sätt som måste anses vara oförenligt med det ansvar som är förbundet med bruket av tryckfriheten. En av anledningarna härtill kan vara att den enskilde saknar möjligheter att genom lika effektiva massmedia dementera eller beriktiga redan spridda uppgifter. Det är en angelägenhet av största vikt att den enskilde medborgaren ges ett visst skydd mot övergrepp från pressens sida. Till skillnad från vad fallet är i svensk rätt finnes

Bihang till riksdagens protokoll 1962. 5 saml. 2 avd. Nr 7

i vissa främmande länder ett lagstadgat skydd i detta avseende i den s. k. genmälesrätten, enligt vilken den enskilde ges rätt att i respektive organ beriktiga eller mera utförligt bemöta felaktiga uppgifter som lämnats i periodisk skrift. I vårt land har visserligen genom pressens olika organisationer — bl. a. genom Publicistklubbens publiceringsregler och Pressens opinionsnämnd — på frivillig väg överenskommit om åtgärder som går längre än gällande tryckfrihetslagstiftning i fråga om skydd för den enskilde medborgaren. Dessa överenskommelser erbjuder dock ej garantier för att uppställda regler alltid efterföljes. Enligt motionärens mening skulle en i lag föreskriven genmälesrätt även i vårt land ge ett bättre skydd i ifrågavarande avseende. Dessutom måste den omständliga vägen via anmälan till Pressens opinionsnämnd vara ett mindre effektivt och mindre lättillgängligt korrekationsmedel än en omedelbar rätt till genmäle i det organ som kan ha felat.

Historik. Frågan om införande av genmälesrätt i svensk tryckfrihetslagstiftning har dryftats vid flera tillfällen.

Det år 1912 inom justitiedepartementet framlagda förslaget till tryckfrihetsförordning upptog ej någon bestämmelse om genmälesrätt. De kommitterade som utarbetat förslaget anförde gentemot tanken på ett sådant institut bl. a. att det komme att medföra tolkningssvårigheter och måhända oftare åberopas till stöd för vägran att införa genmäle än för yrkande därom samt att det ej skulle lämna något skydd mot redaktionens kommentarer till genmälet.

Frågan övervägdes även i ett *betänkande 1935 med förslag till åtgärder mot statsfientlig verksamhet* (SOU 1935: 8), med hänsyn till den omfattning, i vilken i de diktatursträvande rörelsernas publikationer användes oriktiga och vilseledande uppgifter. Införande av genmälesrätt ansågs dock inte kunna få större betydelse för bekämpande av sådana företeelser.

Även 1944 års *tryckfrihetssakkunniga*, vilkas år 1947 avgivna förslag till tryckfrihetsförordning (SOU 1947: 60) ligger till grund för nu gällande tryckfrihetsförordning, undersökte lämpligheten av att införa en genmälesrätt. De sakkunniga lämnade därvid inledningsvis följande redogörelse (s. 214):

I vissa främmande länders presslagstiftningar förekommer en rätt till genmäle, skyddad genom straff för vägrat införande eller genom möjlighet för domstol att giva vitesförelägganden. Sådan genmälesrätt kan emellertid vara av två något olika typer. Den ena innebär en vidsträckt rätt för den som nämnts eller utpekats i en periodisk skrift att ingå i svaromål genom ett inlägg i skriften. En sådan rätt förekommer i den franska presslagstiftningen. Den andra mera begränsade typen av genmälesrätt, en rätt att beriktiga oriktiga uppgifter, tillämpas i övriga nordiska länder. I Danmark infördes en sådan rätt genom 1938 års presslag. Är ett meddelande i periodisk skrift, som utkommer minst en gång i månaden, ägnat att vålla någon en icke oväsentlig skada i ekonomiskt hänseende eller i allmänhetens omdöme, har han rätt att i skriften få infört ett beriktigande av meddelandet,

såvitt angår upplysningar av faktisk karaktär. Beriktigandet skall inskränka sig till att återgiva faktiska omständigheter, det får icke innehålla något rättsstridigt och icke giva tredje man rätt att kräva intagande av beriktigande. Frågan om skyldighet för skriftens redaktör att införa ett beriktigande kan, då införande vägras, hänskjutas till en särskild nämnd (Berigtigelsesnævnet). Underlåtenhet att införa beriktigande, då skyldighet därtill föreligger, medför bötesstraff. Enligt 1919 års finska tryckfrihetslag har offentlig myndighet eller enskild person, som finner sig vara i periodisk trycksrift kränkt eller önskar beriktiga däri rörande myndigheten eller personen gjort meddelande, rättighet att få i skriften infört ett genmäle å det gjorda meddelandet, såvida genmälet är undertecknat av den å vars vägnar detsamma avgives och icke är av kränkande eller brottsligt innehåll. För underlåtenhet stadgas böter och rätt för domstolen att ålägga vite. Även i den norska strafflagen finnes bestämmelse om skyldighet för utgivare av tidning eller tidskrift att oförändrat intaga genmäle mot uttalanden av saklig natur, som offentliggjorts i tidningen eller tidskriften. Rätt att begära intagande av sådant genmäle tillkommer den som uttalandet omedelbart angår. Genmälet skall begränsa sig till sakliga uttalanden, det får icke innehålla något straffbart och icke giva tredje man någon genmälesrätt. Vägran att intaga genmälet medför bötesstraff; vitesföreläggande kan förekomma.

Tryckfrihetssakkunniga yttrade i fortsättningen bl. a.

Enligt vad erfarenheten i andra länder visat vållar tillämpningen av en lagstadgad genmälesrätt stora svårigheter. En sådan rätt är knappast ägnad att bereda den enskilde något effektivt skydd mot kränkande uppgifter och oriktiga framställningar. Därtill kommer att även utan särskilt stadgande det torde vara vanligt och räknas som god publicistisk sed att tidningar och tidskrifter i vidsträckt omfattning införa bemötanden och rättelser. Det bör dock ligga i utgivarens hand att även i sådant hänseende bestämma överskriftens innehåll. Den enskilde kan ej rimligen berättigas att för genmäle disponera över något visst utrymme i skriften. En fritt utbildad, på publicistisk sed grundad genmälesrätt fyller ett ändamål och kan även ur synpunkten av den enskildes yttrandefrihet vara av värde. En med tvång genomförd genmälesrätt kan däremot motverka sitt ändamål. De sakkunniga ha icke funnit skäl att föreslå någon genmälesrätt efter utländsk förebild.

Under framhållande att det dock vore angeläget att oriktiga uppgifter rättades i erforderlig omfattning föreslog tryckfrihetssakkunniga därefter den sedermera i 1 kap. 4 § andra stycket tryckfrihetsförordningen intagna föreskriften att rättelse skall beaktas vid bestämmande av påföljd för missbruk av tryckfriheten. Därmed avsåg de sakkunniga icke blott att sörja för ett rättvist hänsynstagande till dylik omständighet utan även att giva en anvisning om att rättelser på lämpligt sätt borde ske, då oriktiga uppgifter meddelats.

De sakkunnigas ståndpunkt blev föremål för delade meningar under remissbehandlingen av förslaget till tryckfrihetsförordning. Å ena sidan ansåg *Publicistklubben* och *Sveriges advokatsamfund* att stadgandet att rättelse skulle beaktas vid bestämmande av påföljd för tryckfrihetsbrott kunde an-

tagas erbjuda tillräckligt skydd för den enskilde i förevarande avseende. Å andra sidan gav *Svea hovrätt, förste stadsfiskalen i Stockholm, rådhusrätten i Halmstad, Landsorganisationen och Svenska journalistföreningen* uttryck för uppfattningen att införande av en lagstadgad genmälesrätt skulle fylla ett praktiskt behov.

I proposition till 1948 års riksdag med förslag till tryckfrihetsförordning m. m. anförde *departementschefen* beträffande ifrågavarande spörsmål (prop. 230/1948 s. 114 f):

En genmälesrätt kan givas en så vidsträckt omfattning att den som beröres av omdömen eller upplysningar, vilka influtit i periodisk skrift, oavsett deras karaktär har rätt att få disponera ett utrymme i skriften för att utveckla sina synpunkter i samma ämne. Något sådant torde icke åsyftas i de nyss återgivna yttrandena; alla torde vara ense om att skriftens utgivare måste ha bestämmanderätten över införandet av sådana diskussionsinlägg i skriften. Vad som avses torde vara en rätt att få felaktiga sakuppgifter beriktigade och vidare torde den förutsättningen vara åsyftad att dessa sakuppgifter skola vara kränkande eller åtminstone av en viss vikt för den som beröres därav.

I och för sig kan det vara ett berättigat önskemål att, då felaktiga uppgifter influtit i skriften, utgivaren låter beriktiga dessa eller i varje fall bereder utrymme för ett beriktigande inlägg av den som beröres av uppgifterna. Att så sker, åtminstone i viss utsträckning, torde också betraktas som god publicistisk sed. Frågan gäller emellertid om det kan anses lämpligt att genom ett lagstadgande tillförsäkra den av uppgifterna berörde rätt att få ett sådant beriktigande till stånd. Det är förenat med stora svårigheter att angiva förutsättningarna för genmälesrätten på sådant sätt att bestämmelserna icke inbjuda till tvist. Vilka uppgifter som böra berättiga till genmäle och vad detta får innehålla äro frågor som ej väl ägna sig för lagstiftning. Den senaste lagstiftningen på detta område, den danska, har för att lösa dessa frågor nödgats inrätta ett förfarande inför ett särskilt organ, berigtigelsesnævnet. En sådan anordning synes icke vara lämplig för svenska förhållanden. Därtill kommer att ej heller det summariska förfarandet inför detta organ, annat än i uppenbara fall, är ägnat att lösa spörsmålet, huruvida med hänsyn till de meddelade uppgifternas felaktighet genmälesrätt skall föreligga. Med den valda utgångspunkten att genmälesrätten skall avse ett beriktigande av felaktiga uppgifter föreligga endast två möjligheter. Antingen måste genmälesrätten göras så vidsträckt att den som beröres av uppgifterna äger beriktiga dessa, så snart han själv finner dem felaktiga, eller också måste det anförtros åt domstol att efter bevisning pröva, vilka uppgifter som äro sanningsenliga. De nordiska lagstiftningarna, i huvudsak även den danska, synas ha valt den förra utvägen. Med en sådan genmälesrätt befrämjas icke vad som i detta sammanhang främst kan vara av betydelse, nämligen att utgivaren, då uppenbara misstag och felaktigheter förekommit beträffande förhållanden av någon vikt, ställer sin egen auktoritet bakom ett beriktigande. Vad angår det andra av de båda angivna alternativen, nämligen att för genmälesrättens genomförande anordna ett domstolsförfarande med möjlighet att föra bevisning om de framförda uppgifternas oriktighet, måste detta anses alldeles olämpligt. Domstolsprövning av innehållet i tryckt skrift bör förbehållas de fall, då fråga är om tryckfrihetsbrott. Jag delar alltså de sakkunnigas betänkligheter mot att i svensk

rätt införa en lagstadgad genmälesrätt efter utländsk förebild. Att på detta område främja god publicistisk sed bör vara en uppgift för pressens egna organisationer och den av dem tillsatta Pressens opinionsnämnd.

Ett stöd för bruket att beriktiga oriktiga uppgifter, ej allenast genom införande av genmälen utan även, då så är påkallat, genom redaktionella uttalanden, vinnes även genom det av de sakkunniga föreslagna stadgandet angående beaktande av rättelse vid bestämmande av påföljd för tryckfrihetsbrott.

I sitt utlåtande (nr 30/1948) i anledning av propositionen fann *konstitutionsutskottet* skälen för införandet av en genmälesrätt efter förebild av bestämmelserna härom i övriga nordiska länders lagstiftningar värda beaktande men ansåg sig icke, mot vad departementschefen anfört, böra framställa något förslag härom. I samband härmed föreslog utskottet den i 7 kap. 6 § tryckfrihetsförordningen nu intagna föreskriften om skyldighet att i vissa fall införa dom i tryckfrihetsmål i periodisk skrift.

Utskottet. Av den föregående redogörelsen framgår att tanken på införande i svensk tryckfrihetslagstiftning av ett stadgande om rätt att få felaktiga uppgifter i periodisk skrift beriktigade blev föremål för ingående överväganden under förarbetena till nu gällande tryckfrihetsförordning. De skäl som därvid från tryckfrihetssakkunnigas och vederbörande departementschefs sida anfördes gentemot tanken på en lagstadgad genmälesrätt befanns dock vara så starka att bestämmelser härom icke ansågs böra intagas i tryckfrihetsförordningen. Utskottet anser för sin del att dessa skäl äger samma bärkraft i dagens läge som då de framlades. En dylik genmälesrätt är såsom de sakkunniga framhållit knappast ägnad att bereda den enskilde något effektivt skydd mot kränkande uppgifter och oriktiga framställningar. Att åvägabringa en god praxis i förevarande hänseende bör i första hand vara en uppgift för pressens egna organisationer. Bl. a. den verksamhet som den av dessa tillsatta Pressens opinionsnämnd utövar för främjande av god publicistisk sed har medverkat till att tidningarna i allmänhet numera anser sig böra bereda plats för genmälen. Utskottet anser sig därför icke ha anledning att nu tillstyrka en utredning i motionens syfte. Med hänvisning till vad sålunda anförts får utskottet hemställa,

att motionen nr II: 24 icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Stockholm den 14 mars 1962

På konstitutionsutskottets vägnar:

TORSTEN ANDERSSON

Närvarande:

från första kammaren: herrar Torsten Andersson, Damström, Georg Pettersson*, Sveningsson*, Kronstrand, Erik Olsson, Dahl*, Isacson och Billman*; samt

från andra kammaren: herrar Spångberg, Andersson i Linköping, von Friesen*, Magnusson i Tumhult, Adamsson, Larsson i Luttra, Bengtsson i Halmstad, Nilsson i Östersund, Hammar och Braconier*.

* Ej närvarande vid justeringen.